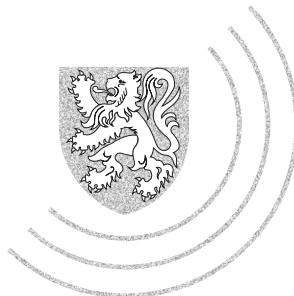

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2003-2004

13 april 2004

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

**– van de heren Gilbert Vanleenhove, Dirk De Cock en Julien Demeulenaere,
mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh en de heren Frans Ramon en Kris Van Dijck –
betreffende het belang van de leervakken esthetica en Duits in het algemeen secundair onderwijs**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid
uitgebracht door de heer Gilbert Van Baelen**

Samenstelling van de commissie :

Voorzitter : de heer Gilbert Vanleenhove.

Vaste leden :

de heer Jos De Meyer, mevrouw Veerle Heeren, de heren Luc Martens, Gilbert Vanleenhove ;

de heren Karlos Callens, Julien Demeulenaere, Gilbert Van Baelen, mevrouw Erna Van Wauwe ;

de heren Pieter Huybrechts, Julien Librecht, Joris Van Hauthem ;

mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh, de heer André Van Nieuwkerke ;

de heer Frans Ramon ;

de heer Dirk De Cock.

Plaatsvervangers :

mevrouw Wivina Demeester-De Meyer, mevrouw Brigitte Grouwels, mevrouw Mieke Van Hecke, mevrouw Ingrid van Kessel ;

de heren Frans De Cock, André Denys, Cis Schepens, Bob Verstraete ;

mevrouw Marijke Dillen, mevrouw Marleen Van den Eynde, de heer Roland Van Goethem ;

de heren Lucien Suykens, Robert Voorhamme ;

de heer Kris Van Dijck.

Zie :

2234 (2003-2004)

– Nr. 1 : Voorstel van resolutie

INHOUD

	Blz.
I. Toelichting door de heer Gilbert Vanleenhove, mede-indiener	4
II. Algemene bespreking en bespreking van de tekst van het voorstel van resolutie	5
III. Stemming	8

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid besprak op 30 maart 2004 het voorstel van resolutie van de heren Gilbert Vanleenhove, Dirk De Cock en Julien Demeulenaere, mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh en de heren Frans Ramon en Kris Van Dijck betreffende het belang van de leervakken esthetica en Duits in het algemeen secundair onderwijs.

I. TOELICHTING DOOR DE HEER GILBERT VANLEENHOVE, MEDE-INDIENER

De heer *Gilbert Vanleenhove* verklaart dat het voorstel van resolutie over het belang van de leervakken esthetica en Duits gaat. Beide zijn in deze resolutie gelinkt. Daar zijn een aantal redenen voor.

Beide leervakken hebben tijdens de laatste jaren in het secundair onderwijs sterk aan belang ingeboet. Zo bedroeg het aandeelpercentage van het leervak Duits in het gemeenschapsonderwijs in het secundair onderwijs voor het schooljaar 1998-1999 12,69 percent. Voor het schooljaar 2002-2003 was dit gedaald tot 10,56 percent. Voor alleen het ASO vanaf de tweede graad bedroeg dit voor het schooljaar 1998-1999 31,67 percent en voor 2002-2003 27,00 percent. Dit betekent een daling van – 4,67 percent.

Een zelfde trend is merkbaar in het vrij katholiek onderwijs. In het volledig secundair onderwijs was er voor dezelfde schooljaren een percentage van 26,06 percent en 22,36 percent. Dit is een daling van – 3,7 percent. Voor alleen het ASO vanaf de tweede graad bedroeg dit voor deze schooljaren resp. 64,21 percent en 57,50 percent. Dit betekent een daling met – 6,71 percent. De daling ligt in het katholiek onderwijs hoger omdat men in het gemeenschapsonderwijs ook de keuze Spaans aanbiedt.

Voor het leervak esthetica is volgens de heer Vanleenhove eenzelfde trend merkbaar, alhoewel hierover geen gegevens beschikbaar zijn.

Voor beide leervakken ligt de invoering van de eindtermen mee aan de basis van de achteruitgang.

Voor het grote gewicht van de component wetenschapswetenschappen zorgt ervoor dat in het ASO de cultureel-linguïstische component veel minder aan bod kan komen. Esthetica en Duits zijn eerste slachtoffers.

Het grote gewicht van de al te omvangrijke eindtermen reduceert de leerkracht tot een uitvoerder van democratisch opgelegde normen. En het verbetert er niet op. Als er tegenwoordig iemand in de samenleving meent een of ander origineel idee te hebben, dan komt er bijna altijd de vraag bij dit op te nemen in de eindtermen. Alsof een leraar niet zelf kan denken en oordelen, alsof hij niet zelf creatief kan zijn, en alleen maar moet doen wat anderen hem voorschrijven.

De heer Vanleenhove stelt op basis van deze gegevens vast dat er in de curricula weinig tijd overblijft voor vakken als Duits en esthetica.

Bijkomend voor esthetica geldt dat er vandaag een sterk functionalistische opvatting van onderwijs opgang maakt. Onderwijs moet nuttig zijn. Voor veel bedrijfsleiders moet het onderwijs alleen gericht zijn op het beroepsleven.

De heer Vanleenhove is van mening dat cultuur in het leerplichtonderwijs een legitieme plaats heeft. De school is niet louter en alleen een voorbereiding op een toekomstige arbeidsloopbaan, ze is onder meer ook een voorbereiding op het leven. Er moet dus ruimte zijn voor vakken die niet meespelen in het “nuttigheidsdiscours”, maar die hun legitimiteit halen vanuit hun intrinsieke waarde en bijdragen tot het geluk van mensen en tot de vorming van hun totale persoonlijkheid en de ontwikkeling van de persoonlijke talenten.

In dit kader verwijst hij naar zijn ervaringen met zijn eigen leraar esthetica in het secundair onderwijs. Dit was een zeer charismatisch leraar die zijn eigen bezieling en enthousiasme voor al wat mooi en kunstvol was, kon overbrengen. Hij heeft de heer Vanleenhove gevoelig gemaakt voor schoonheid, voor wat stijlvol en kunstvol is. Dit zijn uiteindelijk belangrijke waarden in het leven die bijdragen tot persoonlijk geluk en persoonlijke rijkdom.

De school vormt het centrum van het cultuurleven van een samenleving, omdat ze de plaats is waar iedereen eraan deelneemt. De school is de belangrijkste socialiserende instantie die als enige alle jongeren kan bereiken op een leeftijd dat ze ervoor openstaan, zonder te moeten meedraaien in de markteconomische imperatieven van vraag en aanbod.

Een ander probleem inzake het vak esthetica is dat dit geen decretaal verplicht vak is. Hoewel de esthetische vorming een rechtmatige plaats verdient in de brede algemene vorming die het ASO moet bieden, is het geen decretaal verplicht vak en krijgt

het ook niet de legitieme plaats en ruimte in de lessentabellen.

In de praktijk blijkt dat het vak esthetica alleen in het katholiek onderwijs deel uitmaakt van de “basisvorming” in de derde graad ASO. In het gemeenschapsonderwijs behoort dit vak uitsluitend tot het complementaire gedeelte.

In het katholiek onderwijs stelt hij vast dat men in de nieuwe lessentabellen het aantal uren esthetica nagenoeg gehalveerd heeft.

In het gemeenschapsonderwijs is het vak esthetica één van de mogelijkheden in het complementaire gedeelte van de derde graad ASO, maar niet in alle richtingen. Het vak is dus geen mogelijkheid in Grieks-Wetenschappen ; Latijn-Wetenschappen ; Moderne Talen-Wetenschappen en Wetenschappen-Sport. Een leerling kan dus in zijn volledig schoolcurriculum niet eens te maken hebben gehad met het vak esthetica op zich.

Voor het vak Duits hebben de indieners in het voorstel van resolutie een aantal redenen aangehaald die het belang van het Duits onderstrepen. Deze lijst is niet limitatief.

Het probleem met het vak Duits is dat de nieuwe lessentabellen voor de derde graad ASO het aantal uren voor moderne talen in de basisvorming van 10 naar 9 herleiden. Duits is hier veelal de dupe van. Het aantal uren is in detail opgegeven in de toelichting bij het voorstel van resolutie.

Hieruit concluderen de indieners dat leerlingen in het Gemeenschapsonderwijs perfect een volledige ASO-opleiding kunnen volgen zonder één woord Duits te hebben geleerd. In het katholiek secundair onderwijs is Duits verplicht voor alle leerjaren van het tweede jaar van de tweede graad voor één lesuur per week. In de meeste gevallen, behalve in de richtingen met moderne talen, blijft het bij dat ene uurtje.

De heer Vanleenhove wijst erop dat er wel talrijke promotieprojecten bestaan die leerlingen ertoe aanzetten vreemde talen te leren : Europese programma's, programma's van het departement Onderwijs, in het kader van culturele akkoorden tussen België enerzijds en Duitsland en Oostenrijk anderzijds, initiatieven van de Duitse ambassade, van het Goethe-Institut.

Men stelt evenwel vast dat behalve voor de laatste projecten leerlingen veel meer voor andere talen

dan het Duits kiezen. Er is dus nood aan bijkomende stimulansen specifiek naar het Duits toe.

Bijkomend probleem is dat het budget van het Vlaamse departement Onderwijs beperkt is. Dit budget volstaat nauwelijks om de bestaande projecten te financieren. Voor nieuwe initiatieven is er binnen het bestaande budget geen ruimte.

De indieners vragen de Vlaamse regering niet de lessentabellen wijzigen. Dit is een bevoegdheid van onderwijskoepels en inrichtende machten. Zij vragen de regering wel het volgende :

- 1° initiatieven te ontwikkelen om, zonder de kwaliteit van het onderwijs in het gedrang te brengen, de eindtermen in het leerplichtonderwijs terug te brengen tot een strikt minimum, zodat er meer ruimte ontstaat onder meer voor een structureel en voldoende aanbod van leervakken zoals esthetica en Duits ;
- 2° de mogelijkheid te onderzoeken om het vak esthetica in de lijst op te nemen van de verplichte leervakken in de derde graad van het algemeen secundair onderwijs ;
- 3° haar inspanningen te intensifiëren om via bestaande en/of nieuwe initiatieven het Duits sterker te promoten bij leerlingen, leerkrachten en directies secundair onderwijs, en daarvoor ook in de nodige middelen te voorzien.

De heer Vanleenhove bedankt ten slotte de collega's, over de partijgrenzen heen, die dit voorstel van resolutie mee ondertekenden. Hij beseft dat er in de huidige zittingsperiode niets meer mee kan gebeuren, maar hij is ervan overtuigd dat een parlamentsbrede goedkeuring van dit voorstel van resolutie een krachtig signaal is naar een volgende regering en een volgend parlement toe. Hij vertrouwt erop dat de leden die in de onderwijscommissie na de verkiezingen terugkeren, zich die resolutie nog goed zullen herinneren en zich voor de realisatie ervan ook zullen inzetten.

II. ALGEMENE BESPREKING EN BESPREKING VAN DE TEKST VAN HET VOORSTEL VAN RESOLUTIE

De heer *Dirk De Cock* steunt voor 100 percent dit voorstel van resolutie. Hij is van mening dat jongeren via het vak esthetica schoonheid leren ervaren en met kunst leren omgaan in een, liefst, interactief geheel. Daarmee vormt esthetica een belangrijk aspect in de opvoeding van de jongeren. Jongeren

moeten met de neus op 'schoonheid' worden gedrukt. Nadien volgt de rest vanzelf.

Voor wat het vak Duits betreft, zijn er volgens de heer De Cock eerder uit noodzaak stimulansen nodig. De bedrijfswereld laat regelmatig weten dat te weinig sollicitanten het Duits voldoende machtig zijn. Voor Vlaanderen vraagt men in 13 percent van de vacatures een voldoende kennis van het Duits. De kennis van het Frans wordt in 49 percent van de vacatures gevraagd, en voor Engels is dit 38 percent. Voor Spaans en Italiaans is dit 1 percent, terwijl alle andere talen verwaarloosbaar zijn.

Hij wijst er nog op dat in 36 percent van de vacatures in de Antwerpse havenregio de kennis van het Duits een aanwervingsvoorwaarde is. Dit toont duidelijk aan dat de kennis van het Duits nodig is.

Dit alles duidt erop dat men in het leerplichtonderwijs moet nadenken over welke vreemde talen men moet aanbieden. Bovendien moet de voorsprong die Vlaanderen heeft inzake de kennis van meer dan één vreemde taal, blijvend worden aangemoedigd.

Dit voorstel van resolutie is een goed instrument om het onderwijsveld een signaal te geven dat zowel de leden van de onderwijscommissie als de minister – die daar reeds herhaaldelijk op heeft gewezen – het belang van het vak Duits in het onderwijs willen benadrukken.

De heer *Julien Librecht* steunt met zijn fractie de overwegingen en vragen die in het voorstel van resolutie werden opgenomen. Hij heeft zelf in het verleden reeds een aantal interpellaties over kunstzinnige vorming en onderwijs gehouden.

In die zin is hij volledig akkoord met de overwegingen dat het vak esthetica tot de basisvorming moet behoren, dat kunsteducatie helpt bij de vorming van de totale persoonlijkheid en dat het vak esthetica bijdraagt tot het cultuurbeleid.

Het Duits lijkt blijkbaar het meest onder de reductie van het aantal lessen moderne talen. Vanuit die vaststelling kan hij het volledig eens zijn met de stimulansen die men dit vak wil geven.

Hij leest in de resolutie dat men initiatieven vraagt te ontwikkelen om de eindtermen in het leerplichtonderwijs terug te brengen tot een strikt minimum zodat er ruimte komt voor andere zaken. Hij steunt dit volledig vermits hij zelf in de Commissie voor Onderwijs telkens bij de besprekingen over de

eindtermen gewezen heeft op de bombastische opzet van dit gegeven.

Tot slot betreurt de heer Librecht dat de Vlaams Blok-fractie niet betrokken werd bij de opmaak van het voorstel van resolutie. Toch zal zijn fractie het voorstel steunen.

De heer *Ludo Sannen* beaamt, ook vanuit eigen ervaringen, het belang van het vak esthetica, kunsteducatie, muzische vorming e.d. in het secundair onderwijs.

Hij is er ook mee eens dat het taalonderwijs voldoende gepromoot wordt en niet beperkt wordt tot drie talen. Ook het Duits en eventueel het Spaans verdienen de nodige aandacht.

Toch heeft hij enkele bedenkingen bij de implementatiemogelijkheden van de vragen die in het voorstel van resolutie t.a.v. de Vlaamse regering werden opgenomen.

Hij is het volledig eens met de vraag om de eindtermen te reduceren, zodanig dat de scholen op basis van hun autonomie ruimte krijgen voor andere dimensies in het onderwijs waarbij het muzische, kunsteducatie, talen, technische vorming, enzovoort op een creatieve manier kunnen ingevuld worden.

De heer Sannen kan zich echter niet vinden in de tweede vraag om het vak esthetica verplicht te maken. De CD&V-fractie heeft telkens gesteld dat de eindtermen te ver gingen t.o.v. de autonomie en het pedagogisch project van de school. Hijzelf was het daar niet mee eens. Eindtermen zijn een instrument : de vakinvulling en de concretisering is voor de scholen. Hij is het ermee eens dat de eindtermen gereduceerd kunnen worden zodat de autonomie van de scholen verruimd kan worden zodanig dat men bijkomende vakken, opleidingen, aandachtspunten kan aanbieden. De tweede vraag om het vak esthetica te verplichten, is dan ook in tegenspraak met de eerste waarbij men de scholen meer vrijheid wil geven.

Hij is het er wel mee eens, zoals ook in de derde vraag wordt gesteld, dat het Vlaams Parlement de inrichtende machten en scholen oproept aandacht te hebben voor de vorming in het esthetische, het muzische of de kunstopleiding, zoals er meer aandacht moet zijn voor de taalopleiding.

Mevrouw *Gracienne Van Nieuwenborgh* sluit zich aan bij de toelichting van de heer Vanleenhove. Hij heeft volgens haar het belang van het vak esthetica

zeer goed verwoord. Cultuur en kunst vormen belangrijke elementen tegen de verzuring. Dit initiatief sluit volgens haar dan ook aan bij de inspanningen inzake cultuur en kunsteducatie voor jongeren die de Vlaamse overheid momenteel via projecten e.d. onderneemt.

Voor wat het stimuleren van het vak Duits betreft, geeft zij toe dat dit vak ook haar interesse niet kon wegdragen. Het Duits wordt weinig gebruikt in de omgangswereld die eerder een Angelsaksische toon heeft. De heer Vanleenhove heeft haar echter overhaald. De bedrijfswereld heeft haar mede overtuigd van het belang van het Duits in de economische wereld, mede naar werkgelegenheid toe. Omwille van deze redenen heeft zij haar steun verleend aan dit voorstel van resolutie.

De heer *Gilbert Van Baelen* stelt dat zijn fractie het voorstel van resolutie steunt. Hij heeft wel twee bedenkingen. Op de eerste plaats gaat hij dieper in op de problematiek van de eindtermen die bij deze resolutie betrekking hebben op de vakken esthetica en Duits. Hij is vragende partij om tijdens de volgende legislatuur, wanneer de eindtermen op punt staan, de eindtermen grondig te evalueren. Toch wijst hij erop dat de eindtermen telkens via de Vlaamse Onderwijsraad, waar alle betrokken actoren aan tafel zitten, passeren. De VLOR kent de gevoeligheden van de politieke wereld en van de inrichtende machten die mee aan tafel zitten, en toch komt de kritiek op de uitgebreidheid van de eindtermen en op het feit dat ze geen vrije invulling meer toelaten. Hij vindt dit een contradictie : men bepaalt zelf mee de eindtermen, maar uit wel achteraf kritiek.

Een tweede bedenking betreft de plaats van de inrichtende machten t.a.v. de eindtermen en de autonomie die zijn inziens zeer belangrijk is. Hij herinnert eraan dat de katholieke onderwijskoepel zelf aan de scholen en scholengroepen suggereerde om het Duits te reduceren. Daar heeft het parlement geen enkele impact op, ook al keurt men de resolutie goed. De autonomie moet voor hem vooral van toepassing zijn op de scholen en scholengroepen zelf. Het is dan ook belangrijk dat de koepels en degenen die de leerplannen maken dit signaal van de resolutie begrijpen.

De heer *Julien Demeulenaere* onderschrijft het voorstel van resolutie maar wijst op de consequenties voor het lestijdenpakket. Ofwel breidt men het lestijdenpakket uit, ofwel stelt men het bestaande in vraag. In de toekomst is wellicht het vak Chinees aan de orde, enz. Dit zal leiden tot een voortdurende specificering en herschikking van de eindtermen.

– *Antwoord van de heer Gilbert Vanleenhove, indiener*

De heer *Gilbert Vanleenhove* beaamt t.a.v. de heer Van Baelen dat de koepels inderdaad het lestijdenpakket bepalen, maar wijst erop dat de daling van het aantal uren Duits een direct gevolg is van de vermindering van het aantal uren moderne talen. Het pakket moderne talen is verminderd omdat wiskunde en wetenschappen aan belang hebben gewonnen om het profiel van het ASO zwaarder te maken. Hij heeft zelf bij het debat over deze verschuiving nog gewaarschuwd dat Duits daarvan het slachtoffer zou worden. Hij is het er volledig mee eens dat het signaal dat van dit voorstel van resolutie moet uitgaan, ook opgevangen zou moeten worden door de onderwijsnetten.

T.a.v. de heer Demeulenaere bevestigt hij dat men het lestijdenpakket zou kunnen uitbreiden. Dit is al gebeurd in het gemeenschapsonderwijs. Daar waar men esthetica krijgt, zijn er 33 uren.

Op de fundamentele opmerking van de heer Sannen, nl. dat er tegenspraak zou zijn tussen de eerste en de tweede vraag, antwoordt de heer Vanleenhove ontkennend. Hij verwijst daarbij naar de opzet van de eindtermen in Nederland. Die zijn daar zeer summier opgesteld, alhoewel de inhoud alle mogelijkheden openlaat. In Vlaanderen gebeurt dit echter zeer detaillistisch.

Het is niet omdat men het aantal eindtermen wil verminderen dat men een leervak als esthetica niet verplicht zou kunnen opnemen. Het gaat wel over de manier waarop men invulling geeft aan de vakken, wat een autonomie van de school moet zijn.

Tot slot wenst hij de opmerking van mevrouw Van Nieuwenborgh dat Duits als taal minder gebruikt wordt, tegen te spreken. Uit een studie over het internet blijkt dat Duits de tweede meest gebruikte taal is op dat medium. Jongeren worden op die manier dus veel geconfronteerd met het Duits.

– *Replik van de leden*

De heer *Ludo Sannen* is akkoord met het belang van esthetische vorming, maar heeft moeite met de manier waarop men dit wil aanbieden, nl. in een leervak en dan nog alleen in het ASO. Esthetische vorming hoort terecht in het onderwijs thuis, maar dit hoeft niet in een vak te gebeuren. Bovendien moet ook in het technisch onderwijs ruimte zijn voor de manier waarop men dit wil aanbrengen. Het voorstel van resolutie is dan ook vanuit een zeer traditionele benadering opgesteld. Het

Vlaams Parlement dient zich bezig te houden met de ideeën en de concrete invulling over te laten aan het onderwijsveld.

– *Repliek van mevrouw Marleen Vanderpoorten, Vlaams minister van Onderwijs en Vorming*

De *minister* is het erover eens dat de eindtermen ‘ontstoft’ moeten worden. Iedereen is het daarover eens. Voor wat het debat over de autonomie van de scholen betreft, merkt zij op dat dit woord te pas en te onpas misbruikt wordt. Enerzijds pleit men voor autonomie voor de scholen, en anderzijds legt men de scholen allerlei vakken op.

Zij kan het wel niet eens zijn met het eerste punt van het overwegende gedeelte, nl. dat ‘de eindtermen in het onderwijs in die mate omvangrijk zijn dat de ruimte voor sommige vakken ernstig bedreigd wordt’. Het is niet omdat de eindtermen uitgebreid zijn dat vakken als Duits en esthetica bedreigd worden. Als voorbeeld verwijst zij naar het vrij gesubsidieerd katholiek onderwijs waar men in de derde graad twee uren vrije ruimte heeft gecreëerd. De secretaris-generaal van het vrij katholiek secundair onderwijs heeft haar toevertrouwd dat het deze uren zijn waar het uur Duits en het uur esthetica naar toe zijn gegaan.

Die vrije uren worden door de scholen vrij ingevuld. Dit gebeurt vaak op een geïntegreerde manier, zoals bijvoorbeeld historische teksten in een vreemde taal. Daarmee combineert men diverse vakken. Het is uiteraard belangrijk daarvoor de geschikte leerkrachten te vinden. Deze opzet gaat van start in september 2004. Op die manier kunnen vakken die niet of niet voldoende aan bod komen, wel aangeboden worden.

– *Antwoord van de heer Gilbert Vanleenhove op de replieken*

De heer *Gilbert Vanleenhove* is er zich van bewust dat de resolutie zich beperkt tot het ASO. Esthetische vorming en talen zijn eveneens enorm belangrijk voor het technisch en beroepsonderwijs. Het is wel zo dat de implementatie zoals in het voorstel van resolutie gesteld, daar veel moeilijker ligt. Daarom werd dit niet opgenomen in het voorstel.

T.a.v. de minister bevestigt de heer Vanleenhove dat er in het katholiek onderwijs twee uren vrije ruimte zijn ontstaan, maar dat dit een overschot was van de reeds brede invulling van het curriculum. Hij kent de ideeën van de secretaris-generaal van het katholiek secundair onderwijs, maar weet dat heel wat andere mensen uit het katholiek on-

derwijs van mening zijn dat de vakken wiskunde en wetenschappen een te groot aandeel hebben gekregen in de lestijdentabel. Daardoor zijn de moderne talen van 10 naar 9 verminderd, waardoor vooral Duits heeft moeten inboeten.

Men heeft inmiddels andere mogelijkheden gecreëerd, maar indien men niet zoveel eindtermen zou hebben gehad, was er eventueel de mogelijkheid geweest om niet overal zoveel wiskunde en wetenschappen te moeten doceren. Op die manier zou er tijd over kunnen blijven voor talen. Dit is uiteindelijk een debat tussen voor- en tegenstanders van al dan niet meer cultureel-linguïstisch onderwijs.

III. STEMMING

Het voorstel van resolutie betreffende het belang van de leervakken esthetica en Duits in het algemeen secundair onderwijs wordt unaniem aangenomen met 12 stemmen.

De verslaggever,

De waarnemend voorzitter,

Gilbert
VAN BAELEN

André
VAN NIEUWERKE